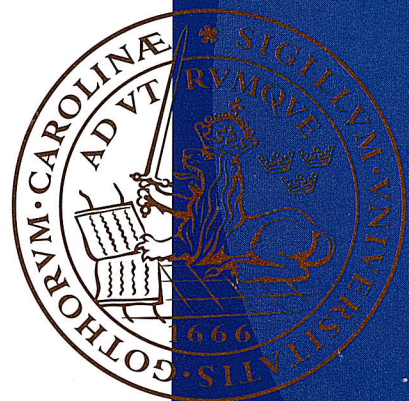

Undersökning av keramikkruka från Fågelsjö

Los sn, Hälsingland (SHM 26030)

Birgitta Hulthén

KFLRAPPORT 00/0428
Keramiska Forskningslaboratoriet
Kvartärgeologiska avdelningen
Lunds Universitet

Undersökning av keramikkruka från Fågelsjö, Los sn, Hälsingland (SHM 26030)

Inledning

Skärvor av en keramikkruka vars rester påträffats på en boplatz i Fågelsjö (SHM 26030), Los sn. på gränsen mellan Dalarna och Hälsingland, har varit föremål för en undersökning vid Keramiska Forsknings-Laboratoriet, Kvartärgeologiska avdelningen, Lunds Universitet.

Material

Av den ursprungliga krukans återfanns 280 skärvor (Fig. 1). Skärvtjockleken är 6 mm ca 3,5 cm under mynningen, som har en rak profil med förtjockad mynningsrand (Fig. 2). Bottenskrävor saknas. Färgen är gulgrå. Ett flertal skärvor från kärlets olika delar är försedda med genomgående hål. Hålens diameter är mellan 4 och 5 mm.

Förutom keramik fanns 2 härdar, en grop med kolblandad sand, 5 ansamlingar av brända

ben av älg samt 7 klumpar av järnslag. Vidare tillvaratogs skrapor, spån, spetsar och avslag av kvarts, porfyr m.fl. (Tab. 1) (RAÄ rapport).

Målsättning och metod

Undersökningen syftade till att försöka utröna om överensstämmelser finns mellan krukans från Fågelsjö och den asbestmagrade keramiken samt asbestgodset från boplatser i Jämtland, Ångermanland och norr därom (Hulthén 1991). Jämförande analyser skulle möjliggöra information angående Fågelsjökrukans funktion och på fyndplatsen tänkbara aktiviteter.

Den metod som använts vid undersökningen är petrografisk mikroskopering av ett tunnslip som framställts av en av testskärvorna. Tunnslipet, som har en tjocklek av 30µm, har analyserats i polarisationsmikroskop i parallellt

Fig.1 Några av de 280 skärvorna från fågelsjökrukan. (Foto: L. Andersson)

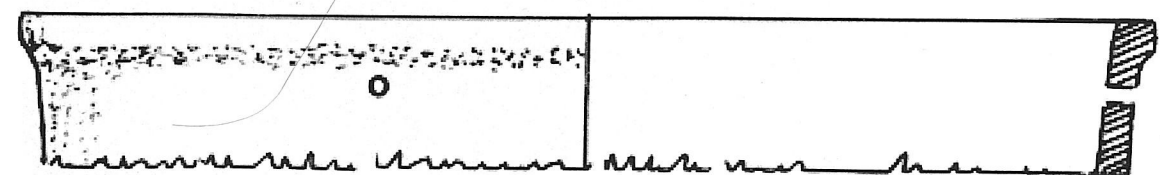

Fig.2 Rekonstruktion av Fågelsjökrukans mynningsparti. Skala 1:2

OMRÅDE	MATERIAL	SPÅN	SPETSAR	SKRAPOR	AVSLAG	KÄRNOR	STUFFER
A	Kvarts			1	7		60
B	"		1	15	1083	3	77
A	Porfyr	2	7	7	127		44
B	"		11	28	509	3	29
	Slagg						
B	115 g						
	Ben						
B	525 g						

Tab. 1. Föremål av kvarts och porfyr samt förekomsten av slagg och brända ben på fyndlokalen vid Fågelsjö, Los sn, Hälsingland (SHM 26030).

och korsat ljus vid förstoringar från 25 till 1000X. Därvid har keramiklerans struktur och innehåll av föroreningar som kalk, järn och grovfraktioner undersökts. Magringsmedlets art, kornstorlek och procentuella andel har bestämts. Andelen lera i godset har testats med bildanalys.

Resultat

Krukan från Fågelsjö har tillverkats av en sorterad, något siltig finlera, rik på järnoxid. Den kalkfria leran innehåller glimmer.

Leran har magrats med ca 75% krossad täljsten med maximala kornstorlekar = 3 mm (Fig. 3).

Kärlet har sannolikt byggts upp över ett stycke av en trästock (Hulthén 1991:41 med vidare referenser).

Krukan, som är helt utan dekor, har haft en mynningsdiameter av ca 30 cm.

Motsvarigheter till Fågelsjökrukan kan sökas i det norrländska asbestgodset, daterat till slutet av bronsåldern och första hälften av förrommersk järnålder (Hulthén 1991:33). Dessa behållare har med stor sannolikhet utnyttjats för reducering av järnmalm till ett smidbart järn i ett begränsat, lågtekniskt, samiskt järnhantverk för framställning av mindre redskap som pilspetsar, knivblad etc.

Kärlet överensstämmer med asbestgodset vad gäller lertyp, magringsmetod (både täljsten och asbestfibrer av krysotil består till största delen av mineralet serpentin), skärvtjocklek och mynningsdiameter. I likhet med behållare av asbestgods har krukan försetts med ett antal hål i kärlekroppen. Liksom fallet var på många av

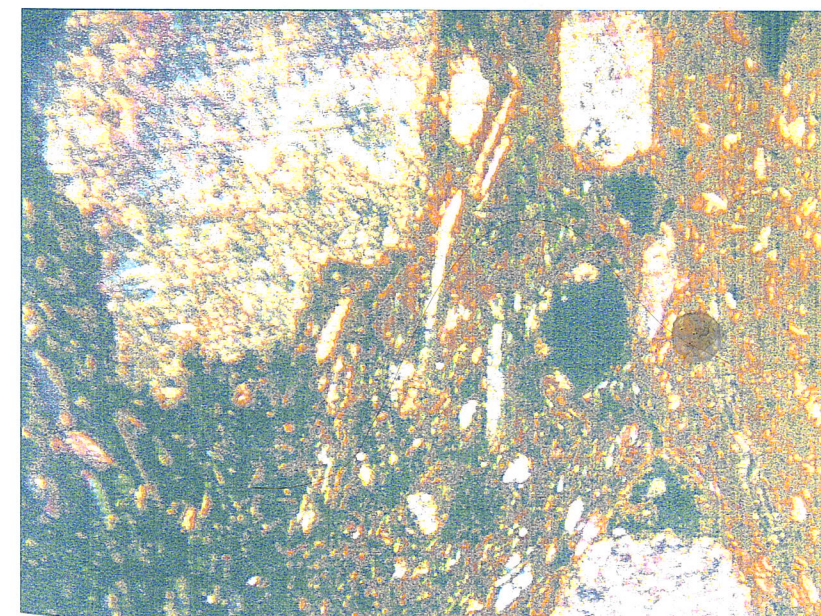

Fig.3 Mikroskopfoto (Först. 25X) av godset i krukan, som är sammansatt av krossad täljsten (75%) och finlera (25%). Foto: T. Brorsson.

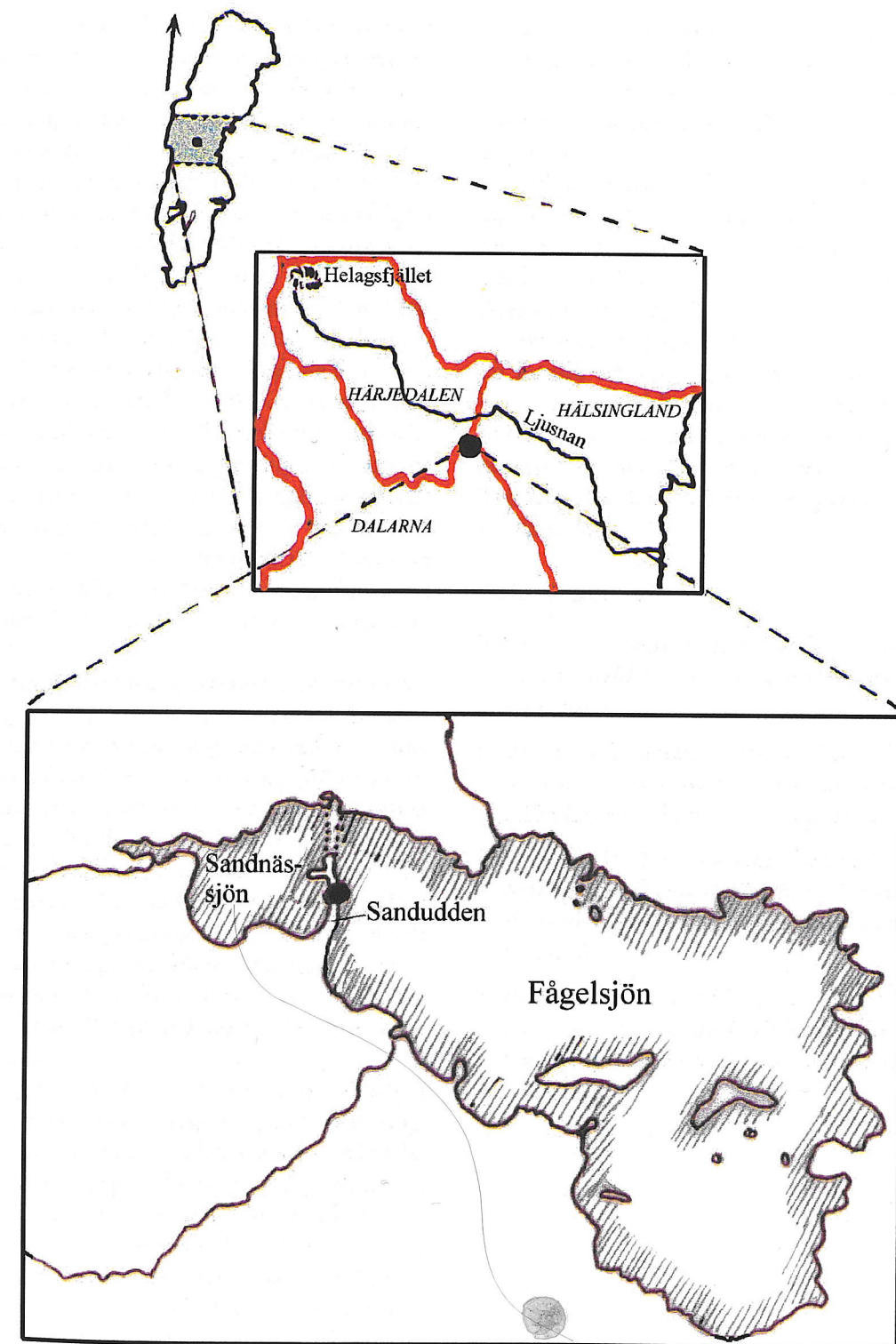

Fig.4 Fyndlokalen, RAÄ 68 (SHM 26030) på Sandudden i Fågelsjön, Los sn., Hälsingland.

fyndplatserna för asbestgods saknades kärlets
bottendelar och stycken av järnslag samt härdar
har påträffats i nära anslutning till keramiken.

Diskussion

Frågan huruvida krukan är tillverkad på platsen
eller i den närmaste omgivningen kan inte med

säkerhet besvaras. Leran har inte några specifika egenskaper, som kan binda den till något bestämt område. En lerkartering i fyndlokalens omgivningar skulle kunna bidra med information angående tillgängligt råmaterial. Den täljsten, som utgör magring i leran kan inte vara lokalt förekommande. Närmaste fyndighet ligger sydväst om Helagsfjället (Muntlig information: Lars.O. Karis. SGU). Om man från Fågelsjön följer Ljusnans dalgång åt nordväst ca 19 mil når man denna, den sydligast belägna täljstensfyndigheten, där man kunde förse sig med detta eftertraktade material (Fig.4). Kanske har samer i sina vandringar mellan fjäll och skog också nått dit upp. Täljstenen var lätt att bryta och lätt att transportera till en plats där lämplig lera fanns tillgänglig. Samiska gravar i trakten av Helagsfjället, daterade förromersk järnålder, visar att samer verkligen besökt och vistats i just dessa regioner (Zachrisson et al. 1997:22; Fig. 2 & 104).

Krukans samtliga egenskaper indikerar att det rör sig om en variant av asbestgods där man utnyttjat täljsten som magring i stället för den fibrösa asbesten, vars förekomster ligger alltför avlägset från området i fråga. (Jmf. Hulthén 1991:14). Fördelen med den mjuka, böjbara asbesten framför den hårdare täljstenen är att kärlet med en sådan inblandning i leran får något elastiska godsegenskaper. Det blir på så sätt mindre ömtåligt för stötar. Asbestgodset håller så hög procent av krysol som 90 – 95%. Ett sådant gods tål mycket höga temperaturer utan att smälta.

Frågan är varför man just valde det något märkliga läget vid Fågelsjön för en boplats (Fig. 4). Det smala näset mellan två sjöar måste ha erbjudit något specifikt för de människor, som för en tid slog sig ned här. Krukan och slaggresterna indikerar att aktiviteter i samband med järnhantering bedrevs. Kanske erbjöd de båda insjöarna en tillgång på myrmalm, som med hjälp av krukans kunde reduceras till smidbart järn (Ibid. sid.24 ff). Täljsten till krukans förde man med i packningen och lera kunde sannolikt hittas på visst djup i kanten av sjön eller av någon av åarna i närheten. Eftersom myrmalmen var den viktigaste delen i hanteringen var det självklart att välja platsen efter denna

resurstillgång. Fågelsjön i Los sn. är i trakten väl känd för sin rika tillgång på myrmalm av den speciella form, som kallas penningmalm (Muntlig information: Björn Pettersson, Fågelsjö).

Också fynden av slagen kvarts och kvartsit (spetsar m.m.; Tab.I) hör med i bilden av samiska boplatser med asbestgods under järnålderns äldsta skede, som fynden från Hälla, Åsele sn. i Ångermanland visar (Baudou 1977:30; Fig.5).

Fyndet av Fågelsjökrukan indikerar inte bara en samisk närvaro i gränsområdena mellan Dalarna och Hälsingland under tidig järnålder, utan även det faktum att folket på boplatserna genom eget hantverk kunnat tillgodose sina för älgjakten nödvändiga behov av pilspetsar och knivblad m m.

Referenser

- Baubou, E. & Seling, K.-G. 1977 *Västernorrlands Förhistoria*. Västernorrlands Läns Landsting.
- Ekelöf, E. & Hallgren, B. 1956 Riksantikvarieämbetets rapport över inventeringen av lokal 825 i Los sn., Hälsingland. (opublicerad)
- Hulthén, B. 1991 *On Ceramic Ware in Northern Scandinavia during the Neolithic, Bronze and Early Iron Age*. Archaeology and Environment 8. Umeå.
- Zachrisson, I. et al 1997 *Möten i Gränsland. Samer och Germaner i Mellanskandinavien*. Statens Historiska Museum, Monographs 4. Stockholm.